

سخنی چند از پاول پارسی؛ درباره‌ی خرد

جهان با خرد^۱ ساخته و راهبری شود، همچون چشم جان^۲ که هرچند کور بود،

^۱. Syr. ܡܚܪܕܐ ≈ Gr. σοφία, φρόνησις, Pers. xrad, zīrīh, dānāgīh (Sogd. γrb'kqy'), Arab. الحكمة.

^۲. Syr. ܡܚܪܕܐ ≈ Pers. cašm ī gyān/ gyān cašm. (Syr. ܡܚܪܕܐ ≈ Gr. ψυχή ('جان؛ دل').

پرمایش^(بدی) «چشم جان» به اوستا بازگردد. اندر گاهان از دیدن از راه مَنَه (manah) پارسیگ: menišn 'اندیشه؛ دل' (یسنه ۳۰، ۲ avāēnatā sūcā manahā) یا از راه وُهو مَنَه (vohu manah) پارسیگ: vahman 'اندیشه‌ی نیک' (یسنه ۵۰، ۱۰ yācā vohū cašmān arəjat manahā) سخن رفته است. اندر زامیادیشْت سوشیانت با «چشمان خرد» بیند (یشت ۱۹، ۹۴ (hō diδāt xratəuš dōiθrābya). دینکرد سوم، م ۳۸۰، مایه‌ی دانایی را چنین شناساند:

dānāgīh māyag hān ī-š vimand-iz x'ad ast "višādār ī gyān cašm ō dīd ī gyān vēnišnīg xīrān".

نیز بسنجید با، سنسکریت: prajñā-caḥṣus 'چشم دانایی'، نیز گزاراژه (صفت) 'هوشمند'،

(Mahābhārata 3, 5, 1 वनं प्रविषेव्व अथ पाण्डवेषु प्रज्ञा चक्षुस तयमानो ऽमबिकेयः धर्मात्मानं विदुरम अगाध बुद्धिं सुखासीनो वाक्यम उवाच राजा).

بینایی جان که همان 'اندریافت (فوه مدرکه)' و 'خودآگاهی' مردمان است، اندر اوستا بوذه (baoδah) پارسیگ: (bōy) خوانده شود. سنج.

(F 16 baoδaḥhō : vēnāg, ŠGV 5.86 bōy ī x'ad vēnāgīh ī ruvān).

جایگاه بینایی جان اندر آهوا یا آنگوها (ahvā/ anvhā) پارسیگ: (ax' / ox) 'اندیشه؛ سینه' است. افزون بر این، پیوندی بنیادین میان دینا (daēnā) 'بینایی، بینش؛ دین' و آهوا اندر ویدیوداد^(وندیداد) (۵، ۲۱ و ۱۰، ۱۸) یابیم. سنج.

Dk iii, M 376-377 nirōg ī vēnāgīh ī mardōm az āsnxradumandīh, hān ī x'ad astīh gyān cašm, u-š vinārišn ped zōr ī vahman abar ox

'نیروی بینایی مردم از آسن‌خردمندی (خرد گوهری/ خرد درون‌زاد) بود، آن که خود چشم جان است، و سامان‌یابی‌اش از زور و هو مَنَه بر آهوا باشد.' همچنين، سنج. دینکرد نهم، م ۸۸۰.

در یونانی باستان νόος چشم درون نامیده شود (هومر گوید که νόος زئوس نیرومندتر از مردمان است: ایلیاد ۱۶، ۶۸۸ περ ἀνδρῶν νόος ἡε κρείσσων Διὸς αἰεὶ τε ἀλλ'. در ایلیاد گفته شده که زئوس اندر سینه‌ی برخی مردمان νόος را نهاده است:

(13.729-734 ἄλλ' οὐ πως ἅμα πάντα δυνήσεται αὐτὸς ἐλέσθαι. ἄλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολέμη'ια ἔργα, ἄλλω δ' ὄρχηστῦν, ἑτέρω κίθαριν καὶ αἰοιδίην, ἄλλω δ' ἐν στήθεσσι τιθεῖ

آی (یعنی) از توانایی دیدن^۱ همه چیز بی بهره باشد، تنها از راه این [خرَد] روشن و روشن‌بین شود و بدین‌گونه از هزاران هزار چشم تن^۲ بهتر است. چه تنها با این چشم [جان] بود که مردم راستی را اندر همه چیز ببیند، از برای خویشاوندی‌اش با راستی^۳ اندر همه چیز. چنین چون چشم تن^۴ ز بهر هم‌سرشتی‌اش^۵ با روشنایی بیرون ببیند، چشم جان نیز از برای خویشی‌اش با فروغ مینوی^۶، که در هر چیز بود، پرتوی را که در همه [ی چیزهای جهان]^۷ هست ببیند. همان‌گونه که هیچ یا اندک ببیند آنکو چشمهای تنش در برابر روشنایی سُهیدنی^۸ کم‌سو شده‌اند، همین‌سان نیز هیچ یا اندک ببیند آنکو چشمان جانش از فروغ مینوی نیاموخته‌اند. زین‌رو، نیک گفت آن فرزانه که «دانا چشمانی در سرش دارد، لیک نادان در تاریکی گام

vóon eúrōpa Zeús ésthlon).

نگرهای (نظریه‌ای) پیچیده از “چشم جان” (τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς) را در کارهای پلاتون ببینیم: (Alcibiades I, 133; Republic, VII, 518c, 533b-d; Banquet, 219^a).

1. Syr. ܠܗܘܐ ≈ Gr. ὄρασις ‘بینایی؛ دید؛ دیدن،’ Pers. vĕnāgīh, Arab. بصر.

2. Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Pers. cašm ī tan. Dk iii, M 380 rōšnīh māyag hān ī-š vīmand-iz xʿad ast “višādār ī tan cašm ō dīd ī az tan vēnišnīg tišān”.

3. Syr. ܠܗܘܐ ≈ Gr. ἀλήθεια ‘راستی’ (veritas), Pers. rāstīh, vābar, (ōstīgānīh), Arab. حق، صدق.

4. Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Pers. tan cašm.

5. Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ (ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ܥܫܘܬܐ ≈ ὁμοουσιότης, P. Lagardii *Analecta Syriaca*, 1858, 74 ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ܥܫܘܬܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Pers. hamcihr(ag)īh, Dk v, M 450 hamcihragīh ud hamdēsīh ud abārīg hampeyvannīh, VZ 29.4 az ham cihr.

6. Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Gr. νοητός ‘اندیشه‌بنیاد’، νοητός ‘اندیشه‌بنیاد’، Gr. νοητός ≈ ‘مینوی، اندیشه‌بنیاد، به‌اندیشه‌آمدنی’، Gr. νοητός ≈ ‘به‌اندیشه‌آمدنی’، Pers. dānišnīg, Arab. معلوم، معروف، Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Gr. τὰ νοητά, (Gr. ὁμογενέσεις νοητά), Pers. mēnōgān, ušgān.

7. Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Gr. τὸ πᾶν ‘همه’ (κόσμος: کیهان، گیتی)، Pers. hām(šahr).

8. Syr. ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ Gr. αἰσθητός, Pers. mārišnīg, Armen. զգայի ‘سُهیدنی (محسوس)، سُهشی، دریافت‌پذیر’، Gr. αἰσθητικός ≈ ‘سُهیدنی، سُهشی، دریافت‌پذیر’، Pers. mārišnīg, Armen. զգայի (قابل لمس)، Arab. محسوس (αἰσθητικός ≈ mārag, sōhāg) [ܠܗܘܐ ܥܫܘܬܐ ≈ αἰσθησις]

بردارد»^۱.

* برگرفته از: پاولِ پارسی، گویاییِ ارستو، زهامِ اشه، پارسی از بزرگمهرِ لقمان،
ویرایشِ دوم، رویه‌های ۵۱ و ۵۲.

---

^۱. انجمن (Ecclesiastes) ۲، ۱۴. הקהם עניו בראשו והקסיל בחשף הולף.